

С.І. Ковальов

здобувач

(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.8

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ ЗЛОЧИНІВ ОСОБАМИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ ПІД АДМІНІСТРАТИВНИМ НАГЛЯДОМ

Розглянуто проблему вироблення загальносоціальних заходів запобігання вчиненню злочинів особами, які перебувають під адміністративним наглядом.

Ключові слова: запобігання, злочинність, загальносоціальні заходи, адміністративний нагляд.

Постановка проблеми. У кримінології запобігання злочинності розглядається як багаторівнева система державних та громадських заходів, спрямованих на усунення, послаблення або ж нейтралізацію причин та умов злочинності. У комплексі заходів, спрямованих на запобігання злочинності в цілому, значна увага приділяється проблемі запобігання повторного вчинення злочинів з боку осіб, звільнених з місць позбавлення волі. Цей підхід знайшов своє відображення у вітчизняній кримінологічній і пенітенціарній науці [2].

Як і будь-яка діяльність, запобігання злочинам має об'єкт впливу, зі зміною якого пов'язує свої завдання. Мета запобіжної роботи міліції щодо запобігання вчиненню злочинів особами, які перебувають під адміністративним наглядом, – стримання, подолання процесів, що породжують злочинність з боку осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, тому об'єкт впливу визначається та описується в межах кримінологічної теорії причинності.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. В юридичній літературі проблемам запобігання злочинності, у тому числі й рецидивної, приділяли увагу такі вчені: П. П. Андрушко, Л. В. Багрій-Шахматов, В. С. Батиргарєєва, М. О. Беляєв, І. Г. Богатирьов, В. В. Василевич, І. М. Гальперін, В. В. Голіна, В. О. Глушков, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, Т. А. Денисова, В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк, І. І. Карпець, В. А. Мисливий, В. О. Негодченко, І. С. Ной, С. В. Полубінська, О. Б. Сахаров, М. О. Стручков, О. Г. Фролова, С. І. Халимон, М. Д. Шаргородський, І. В. Шмаров та ін.

З повагою ставлячись до робіт поіменованих вчених та використовуючи їх у даній статті, слід наголосити на тому, що до теперішнього часу у кримінологічній науці не проводилося комплексного дослідження заходів (у т. ч. загальносоціальних) запобігання вчиненню злочинів особами, які перебувають під адміністративним наглядом.

Метою статті є спроба вироблення системи загальносоціальних заходів запобігання вчиненню злочинів, які перебувають під адміністративним наглядом.

Виклад основного матеріалу. Не викликає сумніву твердження О. Б. Сахарова, що запобігання злочинам є багатоплановим, комплексним завданням і повинно вирішуватися сукупними зусиллями всього суспільства, всіх ланок його соціального організму [11, с. 67]. У кримінологічній літературі залежно від ієрархії причин і умов злочинності традиційно розрізняють два рівні запобігання злочинності: загальносоціальний (загальний) і спеціально-кримінологічний (спеціальний), а також індивідуальне запобігання (у межах загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів).

Розглядаючи питання про запобігання вчиненню злочинів особами, які перебувають під адміністративним наглядом, необхідно виділити загальносоціальні заходи. Запобігання злочинам та іншим правопорушенням на загальносоціальному рівні (загальна профілактика) містить у собі діяльність держави, суспільства, їхніх інститутів, що спрямована не на боротьбу зі злочинністю, а на вирішення відповідних програм, завдань у сфері політики, економіки, соціального життя, морально-духовній сфері і т. д. У той же час при вирішенні цих завдань створюються умови, що усувають або зменшують саму можливість вчинення тих чи інших протиправних діянь. Профілактичний ефект у цьому випадку досягається внаслідок успішного проведення державою соціально-економічної політики загалом.

Загальносоціальне запобігання, на думку А. Е. Жалинського, здійснюється різними органами держави, суспільними формуваннями, для яких функція протидії злочинності не є головною чи професійною. Спроби виключити загальні заходи соціального попередження із системи заходів боротьби зі злочинністю, що пропонувалися в науковій літературі, і розглядати їх тільки як сприятливі умови для діяльності органів кримінальної юстиції не одержали підтримки [3].

Про беззаперечний позитивний вплив на злочинність всіх загальних заходів і в повному обсязі, як це стверджували деякі автори [7, с. 34], говорити не доводиться. Справа в тому, що основний тягар впливу на злочинність припадає на загальні заходи соціального запобігання, а спеціальні заходи, частину яких реалізують органи кримінальної юстиції, відіграють важливу, але ж все-таки не головну роль.

Беззаперечним фактом є те, що побороти злочинність не під силу одним спеціалізованим суб'єктам (правоохоронним і судовим органам), адже вирішення такого важливого завдання для людства лежить у площині докорінної перебудови суспільства, сфери економіки, соціального життя, ідеології виховання людини. Головним аспектом у проведенні загальносоціальних заходів запобігання є такий вплив на свідомість, особливо на свідомість нестійких у криміногенному відношенні громадян, яка спонукала б до правомірної поведінки і переконувала б у невігоді вчиняти будь-які злочини.

До загальносоціальних заходів запобігання злочинам належать практично всі соціально-економічні перетворення нашого суспільства на сучасному етапі. Загальносоціальний рівень запобігання злочинам значною мірою визначається станом економіки держави, політичної обстановки, рівнем матеріального стану населення.

Соціальний контроль являє собою сукупність норм, інститутів та від-

носин, що спрямовані на забезпечення поведінки людей відповідно до інтересів даної соціальної групи, суспільства загалом. Соціальний контроль включає інституційний, ціннісний та поведінковий аспекти. Норми та цінності моралі, права, релігії, етики є джерелами мотивації і прийняття рішень, еталонами для вироблення зразків поведінки, і одночасно вони виступають в якості інструментів соціального контролю, встановлюючи межі допустимих відхилень у поведінці від загальноприйнятних стандартів і даючи принципову основу для застосування моральних, правових та інших санкцій. Соціальний контроль може бути формальним (інституційним) і неформальним. Формальний здійснюється системою державних правоохоронних органів (системою юстиції) [6, с. 279–281].

Як зазначають автори, від того, як втілюються в життя вимоги соціального контролю, значною мірою залежить реалізація в суспільстві профілактичних функцій, оскільки цей контроль сприяє регуляції соціальних процесів та впливу на особу, завдяки яким, у свою чергу, підвищується ефективність попереджувальних заходів [4, с. 5]. Це пов'язано з тим, що соціальний контроль ставить дії суб'єктів у певні рамки, що не дозволяють порушити приписи моралі та права чи ускладнюють такі порушення. Розвиток соціального контролю виступає як необхідна передумова та як найважливіший фактор подальшого удосконалення діяльності, що спрямована на попередження аморальних виявів та злочинів, що перетворює контроль на один із найважливіших засобів запобігання злочинам.

Відомо, що профілактика злочинності як компонент входить у більш масштабну профілактику, яку в теорії визначають терміном «соціальна профілактика». Її найважливіше завдання полягає в тому, щоб не допустити злочинної поведінки [1, с. 395]. Очевидно, що ефективність запобігання злочинності перебуває в прямій залежності від використання максимуму можливостей, які знаходяться в розпорядженні суспільства та держави, а останні не обмежуються лише сферою спеціально спрямованих на вирішення даного завдання зусиль. Справедливо зазначається, що при всьому значенні адміністративних та правових заходів вирішальна роль в подоланні антисуспільних явищ належить соціальній профілактиці, усуненню тих конкретних економічних факторів, які так або інакше підтримують існування моральних аномалій [10, с. 9–10].

Виходячи з цього, соціальне запобігання досить часто називають загальносоціальним, маючи на увазі, що до загальносоціальних заходів запобігання необхідно віднести широку сферу економічних, політичних, ідеологічних, культурних, побутових та інших заходів, спрямованих на вирішення завдання усунення причин і умов злочинності [12, с. 44]. Тобто відбувається непрямий вплив соціального на криміногенне середовище.

Ще один компонент запобігання – правова профілактика, спрямована на недопущення вчинення різних правопорушень, включає адміністративно-правову, цивільно-правову та інші види профілактики, у тому числі і кримінологічну (профілактику злочинної поведінки), яка являє спеціально-кримінологічний рівень запобігання злочинам. Послідовна реалізація означених заходів створює атмосферу у суспільстві, що утрудняє вчинення злочинів

і формування їхньої мотивації у сприяючих ситуаціях.

Враховуючи вищевикладене, до загальносоціальних заходів запобігання вчиненню злочинів особами, які перебувають під адміністративним наглядом, ми відносимо: 1) видання законодавчих актів, нормативне визначення участі громадськості у процесі запобіжної діяльності міліції, у тому числі щодо осіб, які перебувають під адміністративним наглядом; 2) інформування широких кіл населення через засоби масової інформації про відповідальність за злочини; 3) покращення соціальних та економічних умов, що позначаються на життєдіяльності населення; 4) розбудова державних інституцій, що ведуть боротьбу зі злочинністю (суди, органи внутрішніх справ, прокуратура, органи і установи виконання покарань).

Більш ефективному функціонуванню підрозділів місцевої міліції, у тому числі у напрямі запобігання вчиненню злочинів особами, які перебувають під адміністративним наглядом, сприятиме прийняття Закону України «Про профілактику правопорушень», норми якого повинні визначити коло суб'єктів профілактичної діяльності, їх обов'язки та права, форми й методи такої діяльності, порядок планування і здійснення профілактичних заходів державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями громадян, окремими громадянами, а також інші питання запобігання правопорушенням.

Загальносоціальні заходи запобігання вчиненню нових умисних злочинів особами, які перебувають під адміністративним наглядом, спрямовані на виявлення та усунення причин і умов, які сприяють їхньому вчиненню не конкретною особою, а взагалі. До таких заходів перш за все необхідно віднести систематичний аналіз статистичних даних як загалом по обслуговуваній дільничним інспектором території, так і по окремих об'єктах про вчиненні правопорушення, їхній характер, місце, час вчинення, контингент правопорушників тощо.

Загальносоціальні заходи запобігання, на нашу думку, – це такі заходи, які усувають можливість кримінальної мотивації осіб, які перебувають під адміністративним наглядом.

Відомий британський кримінолог Дж. Янг у своїй статті, присвяченій найбільш фундаментальним проблемам попередження злочинності в сучасному суспільстві, підсумовує можливі шляхи, що забезпечують зниження злочинності, і пропонує такі заходи для їхнього усунення: 1) усунення причин злочинності: соціальних умов нерівності, поганого житла, безробіття і т. д., що у першу чергу призводять до зростання злочинності; 2) збільшення зв'язків усередині громади: шляхом дотримання моральних норм і покращення системи неформального контролю, яка б утруднила для конкретної людини вибір неправомірної поведінки; 3) створення перепон при вчиненні злочинів: ситуаційна профілактика і віктимологічна профілактика; 4) пошук і покарання злочинців засобами системи кримінальної юстиції з використанням покарання і реабілітації; 5) зниження впливу злочинності.

Злочинність, як соціальне явище, включає в свій вплив і правопорушника як такого, і його жертву. Знижуючи тягар злочинності для жертви, суспільство в буквальному розумінні зменшує злочинність як проблему [13,

с. 150–151].

Таким чином, в умовах соціально-економічної кризи, яка, у свою чергу, не сприяє формуванню в суспільстві міцних громадянських інститутів, морально-ідеологічного вакууму загальні заходи запобігання рецидивним злочинам серед осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, мають бути спрямовані на виявлення та усунення причин і умов, які сприяють їхньому вчиненню не конкретною особою, а взагалі.

Дуже важливо у запобіжній роботі максимально зайняти вільний час осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, корисними і такими, що їх цікавлять, справами. Поведінка піднаглядних у вільний час є одним із основних чинників, що визначає ступінь їхнього виправлення, а також можливість рецидиву злочинів.

Враховуючи, що більше половини піднаглядних складають особи порівняно молодого віку (від 25 до 40 років), і саме вони ж вчиняють основну частку рецидивних злочинів, треба максимум зусиль спрямувати на залучення їх до роботи. З метою запобігання новим злочинам серед осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, досить важливим є вирішення питання трудового влаштування. Проведені нами опитування 320 осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, показало, що переважна більшість піднаглядних не працюють.

Викликає занепокоєність обставина, що державні органи, органи місцевого самоврядування не сприяють працевлаштуванню таких осіб. Адже завдання ресоціалізації та соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, і зокрема тих, щодо яких встановлено адміністративний нагляд, покладається не лише на установи виконання покарань. Суспільство через певні соціальні інститути має брати в цьому процесі активну участь, здійснюючи належний соціальний контроль за даною категорією звільнених від відбування покарання, з метою запобігання вчиненню ними рецидивних злочинів.

Детальну правову регламентацію цієї діяльності, з-поміж інших нормативно-правових актів, здійснює Закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» [9]. На нашу думку, визначені Законом поняття «соціальна адаптація» та «соціальний патронаж» є досить дієвими загальносоціальними заходами запобігання вчиненню злочинів особами, які перебувають під адміністративним наглядом.

Щодо суб'єктів такої діяльності, слід зазначити, що загальну координацію соціального патронажу звільнених осіб віком до 35 років включно здійснює центральний орган виконавчої влади у справах сім'ї, молоді та спорту, а після 35 років – центральний орган виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики. Порядок взаємодії суб'єктів соціального патронажу затверджується наказом центральних органів виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики, у справах сім'ї, молоді та спорту, у сфері охорони здоров'я, з питань виконання покарань та Міністерства внутрішніх справ України. Суб'єкти соціального патронажу в разі звернення до них звільнених осіб зобов'язані невідкладно розпочати здійснення стосовно таких осіб заходів соціального патронажу. Суб'єктами соціального

патронажу надаються послуги тимчасового притулку, а також соціальні, медичні, юридичні, освітні, реабілітаційні та інші послуги. Послуги надаються звільненим особам, які звернулися до суб'єктів соціального патронажу, в установленому законодавством порядку.

Звільненим особам забезпечується надання медичної та медико-санітарної допомоги в установленому законодавством порядку. У разі відсутності у звільненої особи реєстрації місця проживання або перебування надання їй медичної допомоги здійснюється за направленням суб'єктів соціального патронажу. Звільнені особи, які хворіють на особливо небезпечні інфекційні хвороби або є носіями збудників таких хвороб, підлягають медичному нагляду і лікуванню в порядку, передбаченому законом. Особи, які на день звільнення потребують стаціонарної медичної допомоги, направляються до закладів охорони здоров'я на підставах і в порядку, передбачених законодавством.

До звільнення з установ виконання покарань за особами, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, зберігається жила приміщення, що вони займали на законних підставах до засудження.

Звільнені особи, які потребують поліпшення житлових умов, мають право на отримання житлового приміщення в порядку, передбаченому законодавством. Звільненим особам, які не мають жилої площі, після прибуття до обраного місця проживання на період до отримання такої площі місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування надається місце для тимчасового проживання в соціальних чи спеціальних гуртожитках, створених цими органами. Місце для проживання в зазначених гуртожитках надається також звільненим особам, жила площа яких тимчасово заселена, на період до її звільнення, та звільненим особам, яким повернути колишнє жила приміщення немає можливості, – на період до поліпшення їх житлових умов у порядку, передбаченому законом.

Держава забезпечує надання додаткових гарантій щодо працевлаштування звільнених осіб. Статті 15–23 Закону закріплюють повноваження відповідних суб'єктів соціального патронажу, котрі за умови їх належної реалізації також виступають як ефективні загальносоціальні заходи запобігання вчиненню злочинів особами, звільненими з місць позбавлення волі, щодо яких встановлено адміністративний нагляд.

Висновки. Таким чином, система запобігання злочинності у своїй основі виходить із загальних теоретичних та практичних підходів, визначених кримінологічною наукою, які передбачають загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи запобігання злочинам.

Бібліографічні посилання

1. Аванесов Г. А. Криминология / Аванесов Г. А. – М., 1984.
2. Батиргареева В. Соціальна адаптація осіб, звільнених із місць позбавлення волі, – найважливіша умова запобігання рецидивній злочинності / В. Батиргареева // Юридична Україна. – 2009. – № 11–12. – С. 94–101.
3. Жалинский А. Э. Специальное предупреждение преступлений в СРСР (вопросы теории) / Жалинский А. Э. – Львов, 1976.
4. Игошев К. Е. Социальные аспекты предупреждения правонарушений /

К. Е. Игошев, И. В. Шмаров. – М., 1980.

5. Кримінальний кодекс України. Кримінально-процесуальний кодекс України. – К., 2010.

6. Кудрявцев В. Н. Право и поведение / Кудрявцев В. Н. – М., 1978.

7. Кудрявцев В. Н. Эффективность закона как средства осуществления уголовной политики / В. Н. Кудрявцев // Основные направления борьбы с преступностью. – М., 1975.

8. Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України / І. Г. Богатирьов, О. М. Джу́жа, О. І. Богатирьова, Є. М. Бодю́л та ін.; за заг. ред. І. Г. Богатирьова. – К., 2010.

9. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк : Закон України від 17 березня 2011 року № 3160-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3160-17>.

10. Роговин В. З. Социальная политика и ее влияние на общественные нравы / В. З. Роговин // Вопросы философии. – 1978. – № 8. – С. 9–12.

11. Сахаров А. Б. Социальная система предупреждения преступлений / А. Б. Сахаров // Сов. гос-во и право. – 1972. – № 11. – С. 66–72.

12. Социальная профилактика правонарушений в социалистическом обществе / Редкол. : Керимов Д. А., Мицкевич А. В., Шамба Т. М. – М., 1978.

13. Weeks J. Sex, Politics and Society. The Regulation of Sexuality Since 1800. – London and New York : Longman, 1992.

Ковалев С.І. Общесоциальные мероприятия предупреждения совершения преступлений лицами, находящимися под административным надзором. Рассмотрена проблема разработки общесоциальных мер предупреждения совершения преступлений лицами, находящимися под административным надзором.

Ключевые слова: предупреждение, преступность, общесоциальные меры, административный надзор.

Kovalyov S.I. Societal measures to prevent commitment of offenses by persons who are under administrative supervision. This paper considers the problem of elaboration of general measures to prevent commitment of offenses by persons who are under administrative supervision.

In criminology crime prevention is seen as a multilevel system of government and public measures to eliminate, reduce or neutralize the causes and conditions of crime. The complex of measures aimed to prevent crime in general, much attention is paid to the prevention of repetition of offenses by persons released from prison. This approach is reflected in the national penal and criminological science.

As with any activity, crime prevention should receptor, which binds with a change in their job. The purpose of preventive police work is to prevent the commitment of offenses by persons who are under administrative supervision – self-control, overcoming the processes that generate crime by persons who are under administrative supervision, as determined by the receptor and described within the criminological theory of causality.

Crime as a social phenomenon, involves influence and as such offender and his victim. Reducing the burden of crime on victims and society literally reduces crime as a problem.

In terms of socio-economic crisis, which, in turn, contributes to a strong civil society institutions, moral and ideological vacuum general measures preventing recurrent crime among people who are under administrative arrest should be made to identify and remove the causes and conditions that facilitate their commitment by not a specific person, but in general.

It is important in the preventive work to occupy in maximum free time of persons who are under administrative supervision, and so useful that they are interested in affairs. The supervised behavior in free time is one of the main factors that determines the degree of their treatment and the possibility of recidivism.

Crime prevention system basically comes from general theoretical and practical approaches identified by criminological science, involving societal, special-criminological and individual crime prevention measures.

Keywords: prevention, criminality, common-social means, administrative supervision.

Надійшла до редакції 26.03.2013